

11. «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro yedynu informatsiynu systemu Ministerstva vnutrishnikh sprav ta pereliku yii priorytetnykh informatsiinykh resursiv» [“On Approval of the Regulation on the Uniform Information System of the Ministry of Internal Affairs and the list of its priority information resources”]: postanova KМУ vid 14.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-%D0%BF>. [in Ukr.].

SUMMARY

Kozar A.V. Some aspects of special criminological prevention by the National Police of Ukraine of illegal cultivation of narcotic plants. Some areas of special criminological prevention of illegal sowing or cultivation of hypnotic poppy or hemp have been investigated by the National Police of Ukraine. It is noted that the urgent and timely task for the bodies of the National Police of Ukraine is to develop effective measures to counter the negative phenomenon in view of the modern achievements of science and technology. Thus, within the framework of the unified information system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, it is proposed to create and include in the list of priority information resources a geographical database of records of the territories in which both illegal and licensed cultivation of narcotic plants and persons involved in such activities are distributed. The necessity of developing a mechanism for attracting the technologies of satellite monitoring of land by the units of counteraction to drug crime by the National Police of Ukraine to the detection of illegal crops of sleeping pills and hemp is emphasized. It is proposed to include in the Aviation Rules of Ukraine a separate section on the regulation of the procedure for the use of unmanned aerial vehicles by units of the National Police of Ukraine and other law enforcement agencies for crime prevention. In this section, in particular, it is desirable to develop a simplified procedure for obtaining the right to fly and to extend the scope of use of quadcopter. It is stated that the special criminological prevention of National Police of Ukraine sowing or cultivation of hypnotic poppy or hemp should be based on strict observance of the norms of laws and requirements of other normative acts in this field, as well as on the principles of interaction with other law enforcement authorities, local authorities and local authorities and individual citizens, suggested ways to improve national legislation on this issue.

Keywords: sowing or cultivation of hypnotic poppy or hemp, prevention, National Police of Ukraine, improvement.

УДК 343.57

DOI: 10.31733/2078-3566-2019-4-128-133

Ярема Т. І. ©

здобувач

(Київський науково-дослідний
інститут публічного права)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СХИЛЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ВЖИВАННЯ ОДУРМАНЮЮЧИХ ЗАСОБІВ

З метою реалізації положень Конвенції ООН про права дитини, ратифікованої Верховною Радою України, в державі було вжито низку організаційно-правових заходів, основним з яких стало прийняття 26.04.2001 року Закону України «Про охорону дитинства». У ньому загальнонаціональним пріоритетом було визначено забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток. Водночас держава повинна забезпечити не лише гарантії її права на народження, але й максимально захистити її життя в цей період, оскільки діти є найбільш уразливою в соціальному та правовому сенсі категорією громадян.

У комплекс заходів, що вирішують це важливе завдання, входить і встановлення криміналь-

© Ярема Т. І., 2019

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1135-4395>

vovo4ka23@ukr.net

ної відповідальності за схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 Кримінального кодексу України). Основним завданням цієї статті є розгляд протидії розвитку такого суспільно небезпечного явища як токсикоманія.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони повноцінного фізичного та морального розвитку неповнолітніх.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів.

Ключові слова: токсикоманія, злочин, історичний розвиток кримінальної відповідальності, кримінальна відповідальність за схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів.

Постановка проблеми. Проблема поширення наркоманії викликає занепокоєння в усьому світі. Це асоціальне явище становить реальну загрозу для правопорядку та безпеки держав, а також здоров'я як окремих осіб, так і цілих націй. Суспільна безпека передусім полягає в тому, що немедичне вживання наркотичних засобів і психотропних речовин або їх аналогів (далі – наркотиків і психотропів) активізується завдяки безперервному втягненню нових осіб до таких дій. Це стимулює стійкий попит на зазначені речовини. До того ж такий масовий негативний вплив на здоров'я населення нерідко супроводжується небезпечними наслідками (учинення тяжких злочинів або самогубства, зараження ВІЛ-інфекцією, розвиток психічних захворювань тощо). Науковці наголошують, що втягнення осіб як споживачів у незаконний наркообіг забезпечує кримінальний світ стійким попитом на заборонені засоби, тобто гарантує ринок їх збуту [1, с. 141]. Одним зі способів утягнення нових осіб (переважно молоді) у незаконний наркообіг є схиляння їх до вживання наркотиків чи психотропів. Така протиправна діяльність спричиняє стрімке поширення наркотизму серед дітей підліткового та юнацького віку. Таким чином, протиправне діяння щодо схиляння до вживання наркотиків чи психотропів, відповідальність за яке визначена у ст. 315 КК України, посідає особливе місце серед злочинів у сфері незаконного наркообігу та потребує пильної уваги практичних працівників правоохоронних органів і науковців.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемі незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів приділяли увагу чимало українських учених, серед яких Г. М. Курілов, А. А. Музика, Д. Й. Никифорчук, Ю. Г. Пономаренко, В. Г. Пшеничний, Л. В. Раєцька, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, С. О. Сафронов, О. В. Сачко, О. М. Стрільців, Я. В. Ступник, М. С. Хруппа. Проте поза увагою дослідників залишилося питання специфіки кримінально-правової характеристики схиляння до вживання наркотичних засобів.

Метою цієї статті є дослідження особливостей кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 315 КК України, та поняття схиляння до вживання наркотичних засобів. Активізація втягування у сферу вживання психоактивних речовин дітей підліткового та юнацького віку – це реалії сьогодення України. Із цією безпрецедентною за масштабами й наслідками проблемою українське суспільство стикнулось із середини 1980-х років.

Виклад основного матеріалу. Термін «токсикоманія» з'явився в літературі порівняно недавно. Раніше використовувалось узагальнене поняття «наркоманія», тобто звичка і хвороблива залежність від наркотичних речовин. До них належать деякі речовини рослинного походження і лікарські препарати – вони внесені до спеціального переліку наркотичних речовин, який видається Міністерством охорони здоров'я України. Водночас одурманювальну дію, здатну викликати звичку і хворобливу залежність, мають й інші лікарські препарати, якщо їх вживати не з лікувальною метою, без призначення лікаря і в отруйних дозах, а також багато токсичних речовин побутової хімії. Вживання токсичних речовин з метою сп'яніння називається токсикоманією. З медичної точки зору принципової різниці між наркоманією та токсикоманією немає: наслідки для здоров'я в обох випадках вкрай небезпечні. Різниця лише в тому, що наркотичні речовини заборонені законом і перебувають під суворим контролем, а токсичні – доступні кожному.

На чому засновано застосування лікарських засобів (снодійних і заспокійливих) з метою отримання токсичного сп'яніння? Якщо в лікувальній терапевтичній дозі вони викликають заспокійливість, розслабленість, сон, то у великій, токсичній (3–5 пігулок і більше), – загальмованість, оглушення, тобто токсичне сп'яніння. Ще більша доза – 6–7 пігу-

лок і більше – призводить до тяжкого отруєння, коли можливе порушення серцевої діяльності, зупинка дихання і навіть смертельні наслідки. На жаль, наші домашні аптечки часто нагадують склад медикаментів, нерідко з токсичною дією. Ліки лежать роками, з простроченими термінами дії, але токсичність їх не послаблюється, а може і підвищуватися.

Не менш небезпечна форма токсикоманії – вдихання парів летких органічних речовин, які застосовуються в побуті та техніці (бензин, ацетон, лаки, фарби, клей тощо). Якщо токсичні лікарські засоби вживають дорослі та старші підлітки, то «нюхання» доступне молодшим підліткам і навіть дітям, учням молодших класів.

Пари бензину вже після 2–3 вдихів викликають сп'яніння – запаморочення, нудоту, відчуття «невагомості», відчуття, що голова міняє форму і розміри, з'являються рухливі зорові галюцинації. Після 15–20-хвилинного сп'яніння виникає головний біль, розбитість. Аналогічний стан буває і при вдиханні парів ацетону й інших розчинів.

Токсичне сп'яніння речовинами побутової хімії не менш шкідливе для здоров'я, ніж вживання великих доз медикаментів чи наркотиків. Навіть одноразове вдихання парів токсичних речовин може призвести до ураження печінки, нирок, особливо нервової системи. У разі повторного вдихання швидко настає залежність від токсичних речовин з потребою вдихати їх щоденно, навіть декілька разів на день. Як же боротися з токсикоманією?

Насамперед, дома потрібен суворий контроль за вживанням сильнодіючих речовин. Зберігати їх належить у місцях, недоступних для дітей і підлітків, і, безперечно, не допускати скупчення ліків у домашніх аптечках.

Необхідно також звертати увагу на умови зберігання речовин побутової хімії. Будь-яка підозра, що підліток вживає токсичні речовини, не повинна залишатися неперевіреною.

Досить часто перші кроки до вживання таких речовин неповнолітні робили не самотійно, а під впливом знайомих, друзів, дорослих. Найбільш небезпечними в цьому випадку було визнано дії дорослих – тим більш небезпечними, коли вони були свідомими. До визнання цього факту дійшла і держава.

Тому із набуттям чинності Кримінальним кодексом СРСР 1960 року були істотно розширені норми, що передбачали відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Так, наприклад, ст. 210 було передбачено кримінальну відповідальність «за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, в заняття проституцією, жебрацтвом, азартними іграми, або схиляння неповнолітніх до вживання наркотичних речовин, використання неповнолітніх з метою паразитичного існування» [2, с. 47–48].

Але лише у 1987 році КК СРСР було доповнено ст. 210.2, яка передбачала кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітнього в немедичне вживання лікарських та інших засобів, що викликають одурманення. Вочевидь, це можна пояснити тим, що у 60–80-х роках ХХ ст. випадки вживання наркотичних і одурманюючих засобів неповнолітніми не мали масового характеру, що було викликано низкою об'єктивних причин, а саме: відсутність інформації про особливості вживання таких засобів, різко негативне ставлення до їх уживання в суспільстві, висока ціна таких засобів, широка пропаганда здорового способу життя та інше.

Подальший розвиток кримінального законодавства в означеному напрямку набув утілення в Кримінальному кодексі, прийнятому Верховною Радою України 5 квітня 2001 року. Ця подія ознаменувала собою новий етап розвитку досліджуваної нами норми. Так, ст. 324 КК України була передбачена окрема відповідальність за схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів.

Основна відмінність чинного на той час Кримінального кодексу від попереднього полягала в тому, що в ході розроблення закону були враховані не тільки досвід попередньої нормотворчості, але і результати наукових досліджень, рекомендації вчених, засновані на узагальненні судової та слідчої практики. Ст. 324 КК України 2001 року містить комплекс принципово нових положень, порівняно зі ст. 210.2 КК СРСР 1960 року, в частині кримінальної відповідальності за схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів. Наведемо основні з них:

1. Предметом злочину відповідно до ст. 210.2 КК СРСР могли бути лікарські та інші засоби, що не були наркотичними та викликали одурманення, а це дозволяє висновувати, що психотропні речовини чи їх аналоги, які викликали одурманення, теж могли бути визнані предметом зазначеного злочину.

У ст. 324 КК України предмет злочину було скориговано та чітко вказано – це одурманюючі речовини, які не є наркотичними чи психотропними або їх аналогами.

2. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 210.2 КК СРСР, полягала в різних способах втягнення неповнолітнього в немедичне вживання лікарських та інших засобів, що не є наркотичними. На той час не існувало судового тлумачення чи роз'яснення, яким чином слід розуміти «втягнення» неповнолітніх у немедичне вживання одурманюючих засобів. Якщо дотримуватися п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 1 листопада 1985 року «Про практику застосування судами законодавства, спрямованого на посилення боротьби з пияцтвом», то стосовно ст. 210 КК «втягнення» неповнолітніх у пияцтво становлять дії дорослої особи, що полягають у неодноразовому спільному вживанні з неповнолітнім спиртних напоїв, придбанні для нього спиртних напоїв тощо. Також важливо, щоб відбувалося саме немедичне вживання цих засобів, тобто без призначення лікарем або з порушенням лікарського рецепту (наприклад, у дозах, значно вищих за призначені лікарем, чи завершення строків застосування, призначених лікарем).

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 324 КК України, полягає у схилянні неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів. Згідно з п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ППВСУ) від 27 лютого 2004 року № 2, схилянню варто розуміти як будь-які умисні насильницькі дії винного, спрямовані на збудження в іншій особі бажання вжити ці засоби хоча б один раз.

3. Санкцією ст. 210.2 КК СРСР передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років, тоді як ст. 324 КК України передбачено менш суворе покарання, що полягає в обмеженні волі на строк до 3 років або позбавленні волі на той самий строк.

Сучасне суспільство потребує не тільки підтримки здоров'я, безперервного підвищення рівня фізичного і духовного потенціалу громадян, умов для здорового способу життя як сучасного, так і прийдешнього покоління, але й того, щоб соціальні потреби нормативного регулювання базувалися на науково обґрунтованих і достовірних даних, що відображають якісні зміни економічного, політичного, соціально-психологічного характеру.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити певні висновки:

1. Історичний аналіз протидії схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів дозволяє виокремити етапи виникнення та розвитку відповідальності за розглядуваний злочин.

Перший етап (дорадянський) сягає коріння перших кодифікованих джерел кримінального права, а саме часів існування «Руської Правди», триваючи аж до утворення Радянського Союзу. Законодавству цих часів притаманна наявність окремих загальних норм, спрямованих на захист прав неповнолітніх.

Другий етап (радянський) пов'язаний зі створенням і будівництвом радянської та пострадянської держави й права. З початку цього періоду й до 1987 року існували лише окремі норми про відповідальність за злочини проти неповнолітніх. Але поширення токсикоманії змусило законодавця встановити кримінально-правову заборону на розповсюдження означеного явища. Так, наприклад, у 1987 році ст. 210.2 КК СРСР було передбачено кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітнього у немедичне вживання лікарських та інших засобів, що викликають одурманення. Настільки пізню появу відповідальності за вказані діяння можна пояснити відсутністю розгорнутої системи норм про злочини проти неповнолітніх, низьким рівнем інституціоналізації правил поведінки, консерватизмом у регулюванні суспільних відносин, а також низьким рівнем розвитку виробничих стосунків і суспільної свідомості, що не дозволяли приділяти належну увагу охороні прав неповнолітніх.

Третій етап (сучасний). Етап еволюції норм кримінального законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у немедичне вживання лікарських та інших засобів, що викликають одурманення, пов'язаний із Конвенцією про права дитини, прийнятою 20 листопада 1989 року на 44-й сесії Генеральної Асамблеї ООН та ратифікованою Верховною Радою України 27 лютого 1991 року і Конституцією України (1996 року). Прийнятим 5 квітня 2001 року Кримінальним кодексом України вперше в історії вітчизняного кримінального права встановлено кримінальну відповідальність «за схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів».

2. Встановлення кримінальної відповідальності за схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів зумовлене соціально- правовою природою нормативності людської діяльності й закономірним процесом формування юридичної норми. Підставами для кримінально-правової заборони діянь, що підпадають під ознаки ст. 324 КК України, є такі:

- прогалини в чинному кримінальному законодавстві, яке, усуваючи (певною мірою) причини розповсюдження наркоманії та алкоголізму, не забезпечувало попередження токсикоманії;
- поява нових суспільно небезпечних діянь, які сприяли розповсюдженню токсикоманії;
- динаміка розповсюдження токсикоманії та її соціально шкідливі наслідки для суспільства;
- суспільна правосвідомість, зумовлена правовими традиціями і масштабами токсикоманії.

Висновки. Протидіяти цій проблемі лише загальносоціальними заходами неможливо. Існують усталені історичні передумови визнання цього явища злочином та протидії йому досить жорсткими кримінально-правовими методами. Для криміналізації схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів законодавець, безперечно, мав усі підстави. Втім, як видно з досліджень сучасного стану проблеми, історії відповідальності, підстав та принципів криміналізації схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, кримінально-правова регламентація відповідальності за це явище потребує подальшого вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Данилевська Ю. О., Каменський Д. В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення: проблеми кримінально-правової кваліфікації : практ. посіб. Луганськ : ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 288 с.
2. Інтерв'ю головного лікаря-нарколога Львівщини М. Кабанчик. URL: <http://www.lvivpost.net/lvivnews/n/37861>.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
4. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. Б. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 4-те, доп. Харків : Одіссей, 2008. 1208 с.
5. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 4-те, перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 608 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2002. 1428 с.
7. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Київ : Логос, 1998. 324 с.

Надійшла до редакції 28.11.2019.

References

1. Danylevs'ka YU. O., & Kamens'kyi D. V. (2013) Zlochyyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv ta inshi zlochyyny proty zdorov'ya naselennya: problemy kryminal'no-pravovoyi kvalifikatsiyi [Crimes in the Circulation of Drugs, Psychotropic Substances, Their Analogues or Precursors and Other Crimes against the Health of the Population: Problems of Criminal Justice Qualification] : prakt. posib. Luhans'k : LDUVS im. E. O. Didorenka, 2013. 288 s. [in Ukr.].
2. Interv'yu holovnoho likarya-narkoloha L'vivshchyny M. Kabanchyk. [Interview with M. Kabanchyk, the chief drug addict of Lviv region]. URL: <http://www.lvivpost.net/lvivnews/n/37861>. [in Ukr.].
3. Yedynyy derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'. [Single state register of court decisions]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>. [in Ukr.].
4. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny [Criminal code of Ukraine] : nauk.-prakt. koment. / YU. V. Baulin, V. I. Borysov, S. B. Havrysh ta in.; za zah. red. B. V. Stashysa, V. YA. Tatsiya. Vyd. 4-te, dop. Harkiv : Odissey, 2008. 1208 s. [in Ukr.].
5. Kryminal'ne pravo Ukrayiny [Criminal law of Ukraine] : Osoblyva chastyna : pidruchnyk / YU. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tyutyuhin ta in.; za red. V. V. Stashysa, V. YA. Tatsiya. Vyd. 4-te, pererob. i dop. Kharkiv : Pravo, 2010. 608 s. [in Ukr.].
6. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [A great explanatory dictionary

of modern Ukrainian] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin' : Perun, 2002. 1428 s. [in Ukr.].

7. Muzyka, A. A. (1998) Vidpovidal'nist' za zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv. [Responsibility for crimes in the field of drug trafficking]. Kyiv : Lohos. 324 s. [in Ukr.].

SUMMARY

Yarema T. I. Criminal liability for administration of minors to be used staffing means.

In order to implement the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child, ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, a number of organizational and legal measures were taken in the state, the main of which was the adoption of the Law of Ukraine "On the Protection of Childhood" of April 26, 2001. In it, the national priority was to ensure the realization of the rights of the child to life, health care, education, social protection and comprehensive development. At the same time, the state must ensure not only the guarantee of its right to a birth, but also maximally protect its life during this period, since children are the most vulnerable in the social and legal sense of the category of citizens.

The complex of measures that solve this important task is also the establishment of criminal responsibility for juvenile inclining to the use of stuttering agents (Article 324 of the Criminal Code of Ukraine). The main objective of this article is to counteract the development of such a socially dangerous phenomenon as substance abuse.

The object of research is social relations in the field of criminal law protection of full-fledged physical and moral development of minors.

The subject of the investigation is criminal liability for juvenile delinquency to the use of stuttering agents.

The historical analysis of counter inducement of minors to the use of intoxicating substances has allowed the author to distinguish three stages of origin and development of responsibility for the analyzed offense: pre-Soviet, Soviet and modern.

The establishment of criminal liability for inciting minors to the use of intoxicating means is conditioned by the social and legal nature of the normative nature of human activity and the regular process of forming a legal rule.

The legislator undoubtedly had every reason to criminalize the predisposition of minors to the use of intoxicating substances. However, as studies of the current state of the problem, the history of responsibility, the grounds and principles of criminalization of juvenile drug abuse, the criminal legal regulation of liability for this phenomenon needs further improvement.

Keywords: *substance abuse, crime, historical development of criminal responsibility, criminal liability for juvenile detention to the use of stupefying drugs.*